

ΕΒΔΟΜΑΔΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΠΟΛΙΤΙΚΗ, ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ, ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ Σ. Ι. ΒΟΥΤΥΡΑΣ.

ΑΡΙΘΜΟΣ 23.

ΤΟΜΟΣ Β'.

28 ΜΑΡΤΙΟΥ 1893

ΠΑΣΧΑ ΠΑΛΑΙ ΚΑΙ ΝΥΝ.

Βεβαίως οὐχὶ πρὸς πανηγυρισμὸν τῆς ἐορτῆς τῶν ἐορτῶν γράφονται αἱ ὀλίγαι λέξεις αὐταὶ ἐν τῇ «Ἐβδομαδιαίᾳ Ἐπιθεωρήσει», οὔτε διὰ τοὺς σπουδαίους καὶ πολυμαθεῖς, τοὺς πολλὰ ἀναγινώσκοντας, ἀλλὰ χάριν τοῦ λαοῦ, τῶν ἐκ τοῦ λαοῦ σπουδαιῶν κυρίως, οἵτινες σήμερον ἔδει νὰ ἔχωσιν ἀνάγνωσμα καλλίτερον τούτου κατὰ τε τὴν γλῶσσαν, τὸ ὕφος καὶ τὰς ἐννοίας. Τοσοῦτον ὅμως μεγίστην μεταξὺ τῶν ἐορτῶν τοῦ ἐνιαυτοῦ λογιζόμεθα τὴν τοῦ Πάσχα πανηγυρίν, ὥστε τὴν καλλιτεχνικὴν ἔπρεπε νὰ κρατῇ τις γραφίδα τοῦ ἐκ Δαμασκοῦ φαστῆρος πρὸς ἀξίον αὐτῆς πανηγυρισμὸν· καὶ τοσαῦτα δ' ἔχουσι γεγραμμένα περὶ τῆς πασχαλίου ἡμέρας ποιηταὶ καὶ πεζογράφοι, ὥστε καὶ ἀπαριθμησὶς μόνη τῶν ἐπὶ τούτῳ λόγων ἦθελε θεωρηθῇ κάλλιστον ἀνάγνωσμα παντὶ ὀρθοδόξῳ· οὐχ ἥττον, ἀτεχνος συλλογὴ εἰδήσεων τινῶν, ἐνθεν ἀκείθεν ἡρανισμένων, χρησίμους τινὰς παρεχομένη πληροφορίας, ἀποβαίνει καὶ πάλιν ἀνάγνωσμα τοῖς ἐκ τοῦ λαοῦ σπουδαίοις ἀρεστόν, δηλαδὴ τοῖς οὐχὶ πολλὰ, κατὰ τὸ πάλαι φιλόσοφον, ἀναγινώσκουσιν, ἀλλὰ τὰ χρήσιμα.

Οἱ ἐν τῷ «Νεολόγῳ» κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας γράφοντες ἀπαλλάττουσι με τοῦ κόπου διατριβῆς ἐκτενοὺς περὶ τῶν ἡμερῶν τῆς Μεγάλης Ἐβδομάδος, καθ' ἃς ἱεροὶ τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας ὑμνωδοί, συντάξαντες παρέδωκαν ἡμῖν τὸ μέγα καὶ θαυμάσιον ἔπος τὸ μυστήριον τῆς ὑπὲρ ἀνθρώπων ἀπολυτρώσεως ἐγκωμιάζον καὶ ὑμνοῦν, τῆς ἐβδομάδος ἐκείνης, τὴν ὁποίαν οἱ ἱεροὶ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τῶν πρώτων αἰώνων, ἢ μᾶλλον οἱ πρώτοι χριστιανοί, Ἀγίαν καὶ Μεγάλην ὀνόμασαν· ἁγίαν μὲν διὰ τὴν ἀνάμνησιν τῆς εἰς χεῖρας ἀνθρώπων ἐκουσίῳ παραδόσεως τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, τῆς ἀπ' αἰῶνος στηλογραφηθείσης καθ' ἡμῶν διαθήκης τὸ χει-

ρόγραφον διαρρήξοντος, διὰ τὴν ἀνάμνησιν τῶν παθῶν, ὅσα ὑπὲρ τοῦ πεσόντος ἀνθρώπου ὑπ' αὐτοῦ ὑφίστατο ὁ δημιουργὸς αὐτοῦ, μεγάλην δέ, οὐχὶ διότι μείζον ἔχει τὸ μῆκος τῶν ὥρων, ὥς ἀπὸ τοῦ Δ' αἰῶνος ὁ ἱερὸς ἔλεγε Χρυσόστομος, οὔτε διότι πλείονας ἔχει τὰς ἡμέρας, ἀλλὰ διὰ τὸ μεγαλεῖον τοῦ πανηγυριζομένου γεγονότος· «ὅτι Θεοῦ καταλλαγὴ πρὸς ἀνθρώπους γέγονεν».

*Ἄν δὲ βλέπωμεν εἰς τοὺς παλαιούς ἱστορικοὺς καὶ τοὺς ἁγίους Πατέρας τῆς Ἐκκλησίας τιμωμένας παρὰ τοῖς πρώτοις χριστιανοῖς πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ἁγίας ταύτης Ἐβδομάδος, ἥτις ἔληξε τὴν νύκτα τῆς χθές, θέλωμεν ἰδεῖ ὅμως ὅτι τὴν Μεγάλην Πέμπτην ἐτίμων ἀρχῆθεν οὗτοι περισσότερον τῶν λοιπῶν ἡμερῶν, διὰ τὴν ἀνάμνησιν τῆς ὑπ' αὐτοῦ τοῦ θεανθρώπου λυτρωτοῦ κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Πέμπτης συστάσεως τοῦ μυστηρίου τῆς θείας εὐχαριστίας, δι' ἧς ἀρραδῶν τῆς μετὰ τοῦ Θεοῦ συνδιαλλαγῆς ἐχορηγεῖτο τῷ πεσόντι δημιουργήματι τῶν χειρῶν Ἐκείνου. Τὴν ἀνάμνησιν ταύτην κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας ἐτέλουν αἱ τῆς Ἀφρικῆς Ἐκκλησίαι μετὰ τὸ ἄριστον. Κατὰ δὲ τὴν Μεγάλην Παρασκευὴν ἢ τῶν πιστῶν ὁμήγυρις ἐν τῷ κοιμητηρίῳ συνήγετο ἐορτάζουσα, καθὼς ἐξ αὐτοῦ τοῦ Χρυσοστόμου μανθάνομεν, ἀναφέροντος τὸ ἔθος εἰς τὰς ἐκκλησίας τὰς ὑποκειμένας ὑπὸ τὸν πατριαρχικὸν θρόνον τῆς Ἀντιοχείας· καὶ λέγεται μὲν ὑπὸ τοῦ θείου πατρὸς αἰτία ὅτι «ὁ σταυρωθεὶς ἔξω τῆς πόλεως ἐσταυρώθη, διότι καὶ οἱ πατέρες ἡμῶν ἔξω τῆς πόλεως ἐκκλησιάζειν ἐνομοθέτησαν», ἀλλὰ τίς οἶδε καὶ παρὰ πόσοις ἄρα γε χριστιανοῖς ἐτέρων χωρῶν εἰσῆλθῃ τὸ ἔθος· ἄλλως τε, γινώσκομεν ἀπὸ χρόνων παλαιωτάτων τὴν παρ' ἡμῖν τοῖς ἐν Ἀνατολῇ συνῆθειαν τῆς δις τοῦ ἔτους, ἐν ταῖς ἐορταῖς τῆς Ὑψώσεως τοῦ Τιμίου Σταυροῦ καὶ τῆς Σταυροπροσκυνήσεως, συναθροίδεως ἡμῶν ἔξω τῶν πόλεων καὶ κωμῶν, ἐν τοῖς νεκροταφείοις. Τέλος ἡ ἡμέρα τοῦ Μεγάλου Σαββάτου καὶ κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τῆς ἐκκλησια-

οτικῆς Ἱστορίας ἀναγράφεται καθωσιωμένη διὰ τὸ βάπτισμα τῶν κατηχομένων, πρὸς οὓς τὴν τελευταίαν Κατήχησιν ἐν Κωνσταντινουπόλει κατὰ τὴν Μεγάλην Παρασκευὴν αὐτὸς οὗτος ὁ οἰκουμενικὸς πατριάρχης ἐποίει. Κατὰ τοὺς αἰῶνας τούτους αἱ ἐν Θεσσαλίᾳ ἐκκλησίαι τοῦναντίον ἐβάπτιζον ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον «ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ Πάσχα». Διηγούμενος ταῦτα ὁ ἐκκλησιαστικὸς ἱστοριογράφος Σωκράτης ὁ Σχολαστικὸς παρατηρεῖ ὅτι κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ὅλου ἔτους ὅσοι ἀπέθνησκον, ἀπέθνησκον ἀβάπτιστοι. Οἱ χριστιανοὶ τῶν πρώτων αἰώνων ἐνήστευον τοῦτ' αὐτὸ δι' ὅλης τῆς ἡμέρας τοῦ Μεγάλου Σαββάτου, καὶ πολλοὶ κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην διένεμον ἐλεημοσύνας, καθ' ὃ μέτρον ἕκαστος ἠδύνατο. Γνωστὸν δὲ ὅτι, ἐνῶς ἢ κατὰ τὰ Σάββατα νηστεία τοῦ ἐλαίου ἦν ἀπγορευμένη, οἱ ἀποστολικοὶ Κανόνες τοῦναντίον ἐπέβαλλον, ἐπὶ ποινῇ ἐκκλησιαστικῇ, τὴν ἐν τούτῳ νηστείαν τῆς ἡμέρας ταύτης εἰς πάντας, ὡς δυνάμεθα νὰ ἐννοήσωμεν καὶ καταληπτότερον τοῖς ἡμετέροις ἀναγνώσταις νὰ παραστήσωμεν τὴν ἐπὶ τούτῳ διάταξιν.

Τῆς πασχαλίου ἡμέρας ὁ πανηγυρισμὸς ἀπὸ τῶν πρώτων αἰώνων ἐγένετο κατὰ τὸ δυνατόν κοσμικὸς ἅμα καὶ πνευματικὸς. Μετὰ τὴν πρὸς τὰς λοιπὰς ἡμέρας καὶ πρὸς τὸ Μέγα Σάββατον εὐλάβειαν, ἔδει νὰ δίδηται ἢ κατ' ἀνθρώπον ὑψίστη σημασία πρὸς τὴν ἡμέραν ταύτην. Οἱ πρώτοι χριστιανοὶ αὐτοκράτορες συνήθειαν εἶχον ν' ἀπολύωσι κατὰ τὸ Πάσχα γράμματα χάριν ἀπονέμοντα πρὸς τοὺς ἐν τοῖς δεσμοτηρίοις, συνωδᾷ τῇ μαρτυρίᾳ τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου. Πάντες οἱ χριστιανοὶ κατεφώτιζον ἐπίσης τὰς πόλεις ἐν τῇ νυκτὶ τοῦ Σαββάτου πρὸς τὴν Κυριακὴν «δαψιλεῖ τῷ πυρί», κατὰ τὸν Θεολόγον Γρηγόριον, οὕτω δ' ἀπέβαινε πραγματικῶς ἡμέρα λαμπρὰ καὶ λαμπρὰ νύξ ἡ τοῦ Πάσχα, ἡ Λαμπρὴ τῶν μετὰ ταῦτα ἐκατονταετηρίδων.

Ὁ πνευματικὸς πανηγυρισμὸς τῆς ἡμέρας τοῦ Πάσχα βεβαίως, ἀπαιτούμενος ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας, διευτυπώθῃ σαφῶς καὶ διατυποῦται ἐν τῷ ἐπινικίῳ Κανόνι, τὸν ὁποῖον οἱ ὀρθόδοξοι ψάλλουσιν ἀπὸ τοῦ Η' αἰῶνος παρολαβόντες, ἔργῳ Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ. Κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην «τὰ μὲν πρόθυρα τῶν οἰκῶν ὁ λαὸς στεφάνων ἐπλήρου, χοροὺς δὲ συνεκρότει, καθὼς καὶ σήμερον» ἐν τούτοις Γρηγόριος ὁ Θεολόγος παραινεῖ ν' ἀποφεύγωσιν οἱ χριστιανοὶ τὸν τοιοῦτον πανηγυρισμὸν ὑπερκοσμίως γεραίροντες τὴν ἁγίαν καὶ κλητὴν ἡμέραν τῆς τοῦ Σωτῆρος ἀναστάσεως. Οἱ χθὲς ἔκείνῳ συνθαπτόμενοι συνεγείρονται σήμερον, αἱ θλιβόμεναι διατάττονται παρ' Αὐτοῦ τούτου νὰ χαίρωσι. Μετὰ τὸν θάνατον Αὐτοῦ, ὅστις ἐγένετο, κατὰ τὸν ἱερώτατον Πρόκλον, «ἀθανασίας ἀφορμή, ζωὴν ἀνατέλλουσα» τοῖς πεπεδημένοις, τὴν ἀνάστασιν ὑμνοῦντες καὶ κηρύττοντες καὶ στομάτων ἀπυλῶτων, δὲν πρέπει νὰ λησμονώμεν ὅτι, κατὰ τὸν μέγαν Ἀθανάσιον τὸν τῶν Ἀλεξανδρέων φωστῆρα «ταῖς οἰκείαις περιαστράπτων μαρμαρυγαῖς» ὁ τῆς δικαιοσύνης ἥλιος οὕτω «λαμπρὰν ἐνείεις τὴν ἀκτῖνα τῆς ἀληθοῦς θεογνωσίας ταῖς ψυχαῖς τῶν πιστευόντων» καθαρὸς ἡμᾶς ἀπέδειξε καὶ πάσης ἀγαθοεργίας ἐπιστήμονας. Ἄλυσος ἀδιάσπαστος σοφῶν καὶ θεο-

κρούστων ὀργάνων τοῦ Πνεύματος, τῶν Ἀγίων τῆς Ἐκκλησίας Πατέρων, ἀπαιτεῖ καὶ ἐπιβάλλει τὸν πνευματικόν, τὸν ὑπερκόσμιον, τὸν θεϊκὸν τῆς ἡμέρας τοῦ Πάσχα πανηγυρισμόν. Ἐπὶ τῇ βάσει τούτων ὁ Κανὼν Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ πεπονημένος, δὲν δύναται ν' ἀπομακρυνθῇ τῶν θεωριῶν τούτων.

Ἀκούσατε καὶ ἀναγνώσατε τὸ κάλλιστον τοῦτο προῖον τῆς ἀριστοτέχνιδος ἐκείνης γραφίδος, οὐτινος μόνον τὰς πρώτας λέξεις τοῦ πρώτου τῆς Γ' ὥδης τροπαρίου «Νῦν πάντα πεπληρωται χαρᾶς» ἀκούσας, ὡς ἐκ παραδόσεως ἔχομεν, Κοσμάς ὁ Μαίουμα κατέστρεψε τὸν ὑπ' αὐτοῦ συνταχθέντα Κανόνα. Θέλει μὲν ὕμνον ἀντὶ μύρου νὰ προσάγωμεν τῷ Δεσπότη, θέλει νὰ προσέλθωμεν λαμπαδηφόροι, ζητεῖ ὅμως ἐνθεον ἐπὶ τῇ ἐορτῇ εὐφροσύνην, καὶ κάθαρσιν αἰσθήσεων καὶ σωματικῶν καὶ ψυχικῶν, διότι τὰς αἰσθήσεις κυρίως τοῦ σώματος ἐδίδαξαν οἱ Πατέρες ὡς θυρίδας, δι' ὧν εἰσέρχεται μετὰ τὴν ἁμαρτίαν ὁ θάνατος· ζητεῖ κάθαρσιν ἀμφοτέρων τῶν αἰσθήσεων, ὅπως ὁ χριστιανὸς μάθῃ τί ἐστὶ Θεὸς καὶ τούτῳ ὁμοιούμενος βαδίξῃ ἐν τῇ παρουσίᾳ ζωῇ πρὸς τὴν ἠθικὴν αὐτοῦ τελειότητα.

Τοιαύτη διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας ἐνέπνεε τοὺς χριστιανούς εἰς ἐπιτέλειαν ἔργων ἀγαθῶν, ἀπὸ τοῦ ἀρχοντος μέχρι τοῦ ἀρχομένου, ἀπὸ τοῦ κυρίου μέχρι τοῦ δούλου. Καὶ αἱ κοσμικαὶ διασκεδάσεις δὲν ἔπαυον, αἱ δὲ ἐστιάσεις ἐγένοντο πομπώδεις ἐν τοῖς ἀνακτόροις ἐπὶ Βυζαντινῶν. Πάντες οἱ ἀνώτατοι τῆς αὐτῆς ὀφφικιᾶς, κατὰ παλαιότερους χρόνους, μετὰ ταῦτα δὲ καὶ οἱ πρέσβεις τῆς Γενούης, Ἀγκῶνος, Βενετίας καὶ Πίσης προσήρχοντο πρὸς ἐπίσκεψιν τοῦ αὐτοκράτορος, ἤκουον ἀπὸ στόματος αὐτοῦ τὸ «Εἰς πολλὰ ἔτη», ὁ δὲ προϊστάμενος ἢ ἀρχηγὸς τῶν ἐν Παλατίᾳ Γενουηνσίων ἐλάμβανε καὶ κολλίκιον (κουλούραν πασχάλιον, ὡς ὁ Σκαρλάτος Βυζάντιος, ὁ μὲν ἐτερον γράψας περὶ τῶν τοιούτων ἱερῶν πανηγύρεων ἐξηγεῖ) ἀπὸ τῶν χειρῶν τοῦ αὐτοκράτορος, ὅστις, πρέπει νὰ εἰπωμεν τοῦτο, τὰς ἐπισκέψεις τῶν ἀρχόντων τῆς αὐτῆς ἐδέχετο ἐν τῷ Χρυσοτρικλίνῳ τοῦ Παλατίου, κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς τοῦ Ὁρθοῦ ψαλμωδίας. Τὴν ἡμέραν δὲ τῆς Κυριακῆς ὁ αὐτοκράτωρ ἐκάλει εἰς τὴν τράπεζαν αὐτοῦ, πλὴν τῶν ἐπισήμων ἀρχόντων, ἐνίοτε καὶ πρέσβεις «μεγάλων ἐθνῶν», οἵτινες ἐκάθοντο «ἐν τῇ μεγάλῃ χρυσῇ τραπέζῃ», ἐνῶς ὁ αὐτοκράτωρ ἐκαθέζετο ἐν τῇ «χρυσῇ μικρῇ τραπέζῃ». Κατὰ τὴν μετάβασιν τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ εἰς τὸν ναόν, αἱ φατρίαι τῶν Πρασίτων καὶ Βενέτων ἔχων ἄλλον τροπάρδιον τινα, διακοπτόμενα ἐν τῷ μεταξὺ ὑπὸ τῶν ἐπευφημιῶν τῶν δῆμων, καθὼς ὁ Πορφυρογέννητος ἐκτίθησιν ἐν «Ἐκθέσει τῆς βασιλείου τάξεως» ἀλλ' οἱ ὕμνοι καὶ αἱ τῶν δῆμων ἀνευφημίαι ἐπανελαμβάνοντο καὶ κατὰ τὴν εἰς τὸ Παλάτιον ἐπιστροφὴν αὐτῶν. Αἱ πομπικαὶ αὗται προελεύσεις καὶ τὰ «ἄκτα» τῶν δῆμων ἐπανελαμβάνοντο τῇ Δευτέρᾳ τῆς Διακαινησίμου, ὅτε ὁ αὐτοκράτωρ ἐκκλησιάζετο ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων, ἐπιστρέφων δὲ ἔπρεπε νὰ ἀναμείνῃ ἐπὶ μικρὸν ὅπως ἀκούσῃ τοὺς ὕμνους καὶ τὰς ἐπευφημίας τῶν δῆμων εἰς τοὺς Λέοντας—εἰς τὸν Ἅγιον Πολύευκτον—εἰς τὴν Ἁγίαν Εὐφημίαν ἐν τοῖς Ὀλυβρίοις—εἰς τὸ Φιλαδέλφειον—εἰς τὸν Ταῦ-

ρον—ἐν τῷ θουρνικῷ τῶν Ἀρτοπωλῶν—ἐν τῷ Φόρῳ—ἐν τῷ Πραιτωρίῳ—ἐν τῷ θουρνικῷ τοῦ Μιλίου. Περὶ τῶν τοποθεσιῶν τούτων οὐδεμία βεβαίως ἀνάγκη νὰ εἰπωμέν τι, ἴσως δὲ καὶ σαφές τι ἀδύνατον νὰ λεχθῇ. Ἐν τῷ Ι' κεφαλαίῳ τοῦ Α' βιβλίου τοῦ Πορφυρογεννήτου βλέπει ὁ περιεργὸς ἀναγνώστης τὸ περιεργότατον δι' ἡμᾶς τοὺς ζῶντας νῦν τυπικὸν τῆς τελετῆς, καθ' ἣν, τὴν δευτέραν τῆς Διακαινσίμου, τὸ μέγα καὶ ἀναρίθμητον ἐκεῖνο στίφος τῶν πατρικίων, τῶν τοῦ Κουδικλείου πραιποσίτων καὶ ὁστιαροπριμκηρίων, τῶν σπαθαροκουβικουλαρίων, καὶ στρατηγῶν, καὶ δομεστικῶν «καὶ πρωτοσπαθαρίων βαρβάτων» καὶ λοιπῶν, φορούντων τὰ «χρυσόταβλα χλανίδια», ὑπεδέχεται τὸν αὐτοκράτορα ἐν τῷ Διαδατικῷ τῶν Ἀγίων Τεσσαράκοντα, πορευόμενον ἐκεῖθεν εἰς τὸν ναόν, καὶ φέροντα «χλανίδα λευκὴν χρυσοφεγγῇ καὶ σαγίον χρυσοῦν», ὃν ὑπεδέχεται ὁ πατριάρχης ἐν τῷ ἀγίῳ φρέατι τοῦ ναοῦ, διότι ἄψας αὐτόθι κηρούς καὶ ἀκροώμενος τοῦ ψαλλομένου ὕμνου «Χριστὸς Ἀνέστη» ἀνεχώρει. Περιττὸν νὰ παρακολουθήσωμεν αὐτῷ κατὰ τὴν μέχρι τοῦ σήμερινοῦ Τεμπελι—τὰς πορείαν αὐτοῦ, καθ' ἣν ἔδυρε καὶ τὸν πατριάρχην μεθ' ἑαυτοῦ, καὶ κατόπι μέχρι τοῦ ναοῦ τῆς Διακονίσσης, καὶ μέχρις ἐτέρων ναῶν καὶ μέχρις αὐτοῦ τέλους πάντων τοῦ τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων, εἰς ὃν ἀγνοοῦμεν πότε ἦν δυνατόν νὰ φθάσῃ, κατόπι τοσαύτης κοπώσεως καὶ τοσαύτης διαρκοῦς προσκυνήσεως εἰς ἕξ ἢ ἑπτὰ καθ' ὁδὸν ναοὺς· πρέπει νὰ μάθωμεν μόνον ὅτι κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην, ἐν τοῖς Ἀγίοις Ἀποστόλοις, εὐχόμενος ἐπὶ τῶν τάφων τοῦ τε Χρυσόστομου καὶ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, ἦλπε κηρούς, τοῦτ' αὐτὸ δ' ἐποίησε καὶ ἐπὶ τῶν τάφων τοῦ τε μεγάλου Κωνσταντίνου καὶ «τῶν ἀγιωτάτων πατριαρχῶν Νικηφόρου καὶ Μεθοδίου». Τὴν Τρίτην τῆς Διακαινσίμου πάλιν ἑτέρα πομπικὴ προέλευσις ἐγένετο μέχρι τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀγίου Σεργίου, καὶ τὴν Τετάρτην ἡ αὐτή, μόνον ἐν τῷ παλατίῳ, καθ' ἣν ἔξ ὀρφανὰ τοῦ μεγάλου παρὰ Βυζαντινοῖς Ὀρφανοτροφείου ἐψάλλον. Τὴν Πέμπτην ἐγένετο ἡ ἐπίσημος παρουσίασις τῶν μητροπολιτῶν, τῶν ἐπισκόπων, τῶν ἡγουμένων καὶ τοῦ κλήρου τῆς Ἐκκλησίας. Τελεσθεῖσις δὲ τῆς λειτουργίας ἐν τῷ ναῷ τῆς Θεοτόκου τοῦ Φάρου, ὁ πατριάρχης συνεγευμάτιζε μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος. Σημειωτέον ὅτι κατὰ τοὺς πρὸ τοῦ Ι' αἰῶνος χρόνους δυσκόλως ὁ ζητῶν ἠθέληεν εὐρεῖ τὴν πανηγυριν τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς τελουμένην κατὰ τὴν Παρασκευὴν τῆς Διακαινσίμου, καθ' ἣν ἐγένοντο γεύματα καὶ ἐστιάσεις πρὸς διαφόρους ἐν τοῖς ἀνακτόροις, οὐχὶ δὲ προελεύσεις ἐν ναοῖς.

Ἀρκετὸν ἐστὶν ἡμῖν τοῦτο, καὶ καλὸν νὰ μάθωμεν ὅτι κατὰ τὰς εἰς τοὺς ναοὺς αὐτοκρατορικὰς ταύτας ἐπισκέψεις, καὶ κατὰ τὰς ὑποδοχὰς ἀρχιερέων, ἡγουμένων, κληρικῶν, ὀρφανῶν καὶ λοιπῶν ὁ αὐτοκράτωρ ἐδίδεν ἐπὶ ταῖς ἡμέραις τοῦ Πάσχα «ἐπικόμδια» καὶ μικρότερα δῶρα κυρίως εἰς χρήματα· καὶ τοιοῦτω τρόπῳ λοιπὸν παρεμυθεῖτο τὰς στερήσεις τῶν πενήτων ἀδελφῶν ἐν Χριστῷ, καὶ ἡ πᾶσα πομπικὴ προέλευσις καὶ τῶν πανηγύρεων ἡ ἐπὶ ἐφθήμερον ἀτελεύτητος σειρά μετεῖχε καὶ τοῦ πνευματικοῦ μέρους

αὐτῆς· ἄλλως δὲ κατὰ τὴν Μεγάλην Πέμπτην ὁ αὐτοκράτωρ ἐπεσκέπτετο πάντα τὰ Γηροκομεῖα καὶ ἐχορήγει χρήματα τοῖς ἐν αὐτοῖς περιθαλπομένοις.

Ἐν τούτοις εἰς χρόνους μεταγενεστέρους ἡ διανομὴ χρημάτων ὀλίγων ἢ πολλῶν ἐξηκολούθει γινομένη, καθὼς ἐξηκολούθει νὰ γίνηται καὶ ἡ τῶν φαιριῶν καὶ δῆμων ἀκτολογία ὑπὸ μοῦσῃν ἑτέραν, ὑπὸ ἐνδυμα καὶ περιβολῇ καὶ ὄρια πολλῶν διάφορα. Τὰς «δοχὰς» τῶν Βυζαντινῶν καὶ τὰς τραπέζας καὶ τὰ γεύματα, κατὰ τὰ ὁποῖα καὶ δεσμίους ἐτι, καὶ παντὸς ἔθνους ἀνθρώπους, ὁ αὐτοκράτωρ ἐκάλει εἰς συνεστίασιν, διεδέξαντο οἱ χοροὶ καὶ αἱ ἀθωόταται διασκεδάσεις τῶν «ἐσναφίων» γινόμεναι καὶ κατὰ τὰς τρεῖς ἡμέρας τοῦ Πάσχα ἐν τῷ Φαναρίῳ καὶ ταῖς πέρας συνοικίαις, καὶ ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ἐν τῷ περιδόλῳ τοῦ Πατριαρχείου, καθ' ὅλην δὲ τὴν ἐβδομάδα τῆς Διακαινσίμου ὁ πατριάρχης, μέχρι πρὸ πεντηκονταετίας, ἐκτάκτως συνέτρωγε μετὰ πάντων τῶν ἱερωμένων ὑπαλλήλων τοῦ Πατριαρχείου.

Ὁ ἀναγινώσκων παρὰ Καισαρίῳ Δαπόντε ἐν Ἰστορικῷ Καταλόγῳ τὰ κατὰ τὸ Πάσχα γινόμενα ἐν τῷ Πατριαρχείῳ κατὰ τὸ Φανάριον ἔχει μὲν ἀμυδρὰν εἰκόνα τῆς εὐλαβείας καὶ τῆς εἰς τὴν πίστιν ἀφοσιώσεως τῶν πανηγυρίζοντων, τὴν ὁποίαν πολλοὶ τούτων ἐν ποικίλαις περιστάσεσιν ἐπεδείξαντο, βλέπει δ' ὅμως πενικρὰν ἀπομίμησιν καὶ οἰονεῖ συνέχειαν τοῦ τυπικοῦ τοῦ Πορφυρογεννήτου, τοῦλάχιστον διὰ τὰ πρὸ τῶν μέσων τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ἔτη. Μετὰ τὴν τοῦ Πάσχα λειτουργίαν, ὁ πατριάρχης ἐδέχεται τὰς ἐπισκέψεις τῶν ἀρχιερέων καὶ προϋχόντων τοῦ γένους, καὶ πάντων τῶν χριστιανῶν, οἵτινες ἀνὰ δύο κόκκινα λαμβάνοντες ὡς κατέβαινον εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Πατριαρχείου, καὶ ἤρχοντο τῶν χορῶν, γινόμενων, ἀδεία τῆς ἀρχῆς, καὶ ἐν ταῖς ὁδοῖς τοῦ Φαναρίου «δίχως ὅμως γυναῖκα» — «εἰτα ἐρχόμενα τὰ τάγματα (ἐσνάφια—συντεχνίαι) ἀνέβαινον καὶ αὐτοί, καὶ προσκυνοῦντες καὶ πολυχρονοῦντες τὸν πατριάρχην, καὶ ὁ πατριάρχης δίδωντάς τοις ταύτῃ, τοῦ ἐφιλοῦσαν τὸ χέρι· καὶ οὕτω καταβαίνοντες εὐθὺς ἀρχινοῦσαν τὸν χορὸν καὶ χορεύοντες εὐχαιραν, καὶ χορεύοντες πῆλαιαν». Καὶ κατὰ τοὺς χοροὺς δὲ τούτους ἡ εἰδοποίησις, οὕτως εἰπεῖν, τῶν χορευόντων ἀποπνέει τι τῆς βυζαντινῆς συνθηλαίας· ἐκάστη συντεχνία συνεκρότει χορὸν ἴδιον. Φαίνεται ὅμως ὅτι ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ αἰῶνος τούτου μετεβλήθη ἡ συνθηλαία αὕτη, καὶ οἱ χοροὶ ἀπώλεσαν τὸν χαρακτῆρα τὸν ὑπομνησκοντα ἡμῖν τοὺς δῆμους, ἴσως δὲ καὶ ἡ τῶν κοκκίνων ὡδὶν διανομὴ ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως εἰς τὸν λαὸν περιορίσθη ἔκτοτε εἰς τὴν Τρίτην ἡμέραν τοῦ Πάσχα, γινομένη μέχρι μὲν πρὸ δεκατεσσάρων ἐτῶν ἀνω, ἐν αὐτῷ τῷ πατριαρχικῷ οἴκῳ, ὀπισθεν τοῦ μικροῦ λεγομένου συνοδικοῦ, ἀπὸ τότε δ' ἐν τῷ ναῷ. Ἀλλ' ἡ διανομὴ τῶν δώρων οὐδέποτε διέλιπεν ἐν τῷ Πατριαρχείῳ γινομένη, οὔτε ἡ διανομὴ τῶν ἐλεημοσυνῶν, ἣν ἐξήσκουν πᾶσαι αἱ μεγάλαι τῆς πρωτεύουσας οἰκογένειαι. Τὰ ταμεῖα τῶν ναῶν ὡσαύτως παρεῖχον πόσόν τι, πρεσβύτιδες δ' ἀξιοπίστοι ἀνελάμβανον, ἐντολῇ πλουσιῶν οἰκῶν, ἀγνοοῦσης τῆς ἀριστερᾶς τοῦ διδόντος, τὴν εἰς πτωχοὺς διανομὴν ἄρτον, τυροῦ, καὶ κρέατος. Σήμερον ἐκεῖνο τὸ ἔθος παρῆλθεν, ἡ δὲ

ἀριστερὰ μετέχει τοῦ αὐτοῦ δικαιώματος, οὐ ἡ δεξιὰ τοῦ χορηγοῦντος.

Εἰς πατριαρχικά κατὰστιχα, δηλ. τῶν ληψοδοσιῶν τοῦ Κοινοῦ ταμείου δυσχερῶς πρὸ τῶν μέσων τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἠθέλομεν εὐρεῖ καθωρισμένως ποσὸν διδόμενον κατὰ τὸ Πάσχα κυρίως εἰς πτωχοὺς, καίτοι τὸ ταμεῖον φαίνεται δίδον πάντοτε. Διένεμεν ὁμῶς καὶ πατριάρχης καὶ Πατριαρχεῖον ἐλέη καὶ δῶρα πολλοῖς καὶ διαφόροις· ἀπὸ τοῦ 1740—1755 τὰ διὰ τὸ Πάσχα ἐξοδα ἀναβαίνουσιν ἐν συνόλῳ εἰς 460 καὶ καταβαίνουσιν μέχρι 360 γροσίων ἐτησίως, ἥτοι ἀπὸ 1600 μέχρι 1200 φράγκων τῆς σήμερον. Ὁ πατριάρχης ὁμῶς συνῆγε πολλὰ δῶρα· πεντάκις τοῦ ἔτους προετίθει δίσκον ἐν τῷ πατριαρχικῷ ναῷ, κατὰ δὲ τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα οἱ «ἄρχοντες» καὶ οἱ πρόκριτοι ἔξριπτον εἰς τὸν δίσκον 4, 5 καὶ πολλοὶ 10 ΚΒ. φλωρία, ἐγκεκλεισμένα ἐν χαρτίῳ, φέροντι τὸ τοῦ δίδοντος ὄνομα, καθὼς ἐδίδοε καὶ ὁ λαός, εὐτελὲς ἔσθ' ὅτε ποσόν. Ἀλλὰ καὶ οἱ προϊστάμενοι τῶν ἐνοριῶν τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Κωνσταντινουπόλεως, οἱ κομίζοντες τῷ πατριάρχει κατὰ τὰς Ἀπόκρεω ἀνὰ εἴκοσιν ὄρνιθας ἕκαστος, καὶ κατὰ τὴν Τυρινὴν ἀνθόγαλα, καὶ κατὰ τὰς ἑορτὰς Εὐαγγελισμοῦ καὶ Βαῖων ἰχθύς («ἐκ τῶν μεγάλων» λέγει ὁ χρονογράφος), προσέφερον οἱ δυστυχεῖς ὡὰ καὶ ἀρνία, κατὰ τὸ Πάσχα, ἐν ἡ δὲ τῷ πατριάρχει, οὗτος δὲ πάλιν διένεμε ταῦτα δωρεὰν «εἰς τὰ ἀρχοντικά σπίτια τοῦ Φαναρίου», προπωλὼν οὕτως εἰπεῖν, εἰς τοὺς μέλλοντας νὰ ῥύψωσι 5—6 φλωρία εἰς τὸν τοῦ Πάσχα δίσκον. Ἡ συνήθεια αὕτη, χάρις εἰς Σαμουήλ τὸν Χαντζερῆν, κατηργήθη τέλεον τῷ 1764.

Τὴν παλαιότεραν μνείαν ἐλεημοσυνῶν κατὰ τὰς πρὸ τοῦ Πάσχα ἡμέρας εὐρίσκω τὸ πρῶτον κατὰ τὸ ἔτος 1764, ὅτε ἐδόθησαν—ἐδίδοντο δὲ κατὰ τὴν Μ. Πέμπτην—γρόσια τοῦ τότε καιροῦ 222. Ἐὰν νῦν ὑπολογίσωμεν τὴν ἀξίαν 33 ἄσπρων, ἥτοι παρὰδων 11 ἰσοϋμένην πρὸς 2 1/2 φράγκα, συμπεραίνομεν ὅτι ἡ κατὰ τὸ Πάσχα τότε (ἦγετο τῇ 11 ἀπριλίου) δοθεῖσα πτωχοῖς ἐλεημοσύνη συνεποσώθη εἰς 660 φράγκα τῆς σήμερον· ὅλον δὲ τὸ ἔτος ἐδόθησαν ἐλέη εἰς πτωχοὺς ἀνήκοντας εἰς διάφορα θρησκευματα γρόσια 1270=3800 φράγκα. Ἀλλὰ τὸ μὲν ὅλον εἰσόδημα τοῦ Πατριαρχείου κατὰ τὸ ἔτος 1763—1764 συνεποσώθη εἰς 185,106 γρόσια (555,000 φρ.), ὧν εἰς διάφορα ἐξοδα, δῶρα καὶ, τὸ σπουδαιότερον, τόκους δανείων ἐδίδοτο τὸ μέγιστον μέρος, καὶ μόλις εἰς μισθοὺς ὑπαλλήλων καὶ συντάξεις καὶ ἀμοιβὰς κληρικῶν καὶ λαϊκῶν ἐδόθησαν αἱ 15,000. Ἡ ἀναλογία τῶν εἰς ἐλέη δοθέντων πρὸς τὰ ἀπαιτούμενα διὰ τὴν ἐσωτερικὴν ὑπηρεσίαν ἐστὶ σαφεστάτη. Ἀν δ' ὁ περίεργος ἀναγνώστης θέλῃ νὰ μάθῃ τί ποσὸν ἐδίδοτο πρὸς ἀγορὰν ὧν, δύναται νὰ μάθῃ ὅτι ἡγοράσθησαν τότε δεκαεννέα χιλιάδες ὧν πρὸς τριάκοντα δύο καὶ ἡμισυ παρὰδες τὰ ἑκατόν. Δευτέρα λεπτομέρεια· ὅτι τὰ χίλια ἐχρυσώθησαν ἀντὶ 17 1/2 γροσίων (70 παρὰδες τοῖς ἑκατόν). Τρίτη ὅτι κατὰ τὸ Πάσχα τοῦ 1765 καὶ τὴν Μ. Τεσσαρακοστήν τὰ τοῖς πτωχοῖς δοθέντα συνεποσώθησαν εἰς 595 γρόσια (1780 φράγκα), ἐνῶ τὰ εἰσοδήματα ἡλαττώθησαν κατὰ τὸ ἡμισυ (71,114). Ἐκτοτε δὲ καὶ μέχρι τοῦ νῦν τὸ Πατριαρχεῖον Κωνσταν-

τινουπόλεως, ὡς καὶ τὸ Ἀγιοταφικὸν Μετόχιον, ἐν τινι μέτρῳ ἐλάσσονι διανέμουνσι ποσά τινα, τοῦθ' ὅπερ ἀναγγέλλεται διαρκῶς ὑπὸ τῶν ἐλεούντων, ἀνευ οὐδεμιᾶς ἀνάγκης.

Σταχυολογία τις, ἀλλὰ μᾶλλον ἐκτενής, περὶ τῶν κατὰ τὸ Πάσχα συνηθειῶν ἠθέλεν εἶναι παντὶ εὐπρόσδεκτον καὶ ποθητὸν ἀναγνώσμα. Τὸ παρὸν γράφεται κατὰ ζήτησιν φιλικήν, ἀπροετοιμαστώως Εὐχόμεθα νὰ πανηγυρίσωσιν οἱ ἀναγνώσται καὶ αἱ ἀναγνώστριαι τὸ τε παρὸν καὶ τὰ κατόπι Πάσχα ὑγίεις καὶ εὐδαίμονες, ἐν δὲ τῇ ἐπιόντι ἔτει, σὺν Θεῷ, θέλουσι γραφῇ τὰ λείποντα τὸν ἐνταῦθα χρόνον νῦν. Οὐδὲ δύναται νὰ δυσαρεσθῇ τις, διὰ τὸ σύντομον, οὐδὲ πρέπει, ἐν ἡμέρᾳ, κατὰ τὴν ὁποίαν, ἐν ὀνόματι τοῦ Θεοῦ τῆς εἰρήνης καὶ τῆς χρηστότητος, ἀποδίδομεν ἀλλήλοις ἀδελφικὸν ἀσπασμόν.

Ἐρανιδῆς.

ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ ΓΙΝΟΜΕΝΗ

Τῇ ΑΓΙΑΙ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛῃ ΠΑΡΑΣΚΕΥῃ ΤΟΥ ΠΑΣΧΑ*

«Συναγομένων πάντων τῶν κατηχουμένων ἐν τῇ ἀγιωτάτῃ ἐκκλησίᾳ τῆς ἀγίας Εἰρήνης τῆς ἀρχαίας καὶ νέας, τῇ μεγάλῃ Παρασκευῇ, ἔρχεται ὁ πατριάρχης περὶ ὥραν 5', καὶ ψάλλει τὴν Γ' καὶ ΣΤ', μετὰ δὲ τὴν ΣΤ' ἀρχοῦνται οἱ ὀρφανοὶ ἐν τῷ ἁμῶνι τὸ «Κύριε τίς παροικήσει ἐν τῷ σκηνώματί σου» ἥχ· μέ· β'. μέχρι τῆς συμπληρώσεως τοῦ ψαλμοῦ, καὶ εἰθ' οὕτως ἀνέρχεται ὁ πατριάρχης ἐν τῷ ἁμῶνι, καὶ βάλλει μετανοίας τρεῖς, καὶ εὐχεταὶ μετὰ κηρίων, καὶ ἐκβάλλει τὸ ὁμοφύδιον, καὶ ἐπιδίδωσι τῷ ἀρχιδιάκονῳ, καὶ λέγει ὁ ἀρχιδιάκονος· Πρόσχωμεν. Ὁ πατριάρχης· Εἰρήνη πᾶσιν. Ὁ λαός. Καὶ τῷ πνεύματί σου. Καὶ λέγει ὁ πατριάρχης τοῖς κατηχουμένοις· Στήτε μετὰ φόβου, κατασφραγισάθε, ἀποδύσαθε, καὶ ὑπολύσαθε. Καὶ τούτου γινομένου, ἀπάρχεται τῆς κατηχήσεως, λέγων οὕτω·

Τοῦτο τὸ πέρας τῆς ὑμετέρας κατηχήσεως· ἐπέστη τῆς ἀπολυτρώσεως ὑμῶν ὁ καιρός. Σήμερον μέλ-

* Τὴν ἐκδιδομένην ἀνωτέρω περίεργον Κατήχησιν τοῖς κατηχουμένοις, ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως γινομένην ἐπὶ βυζαντινῶν, ἀπίστευτε πρὸς δημοσίευσιν, αἰτήσῃ ὑμετέρᾳ, δ κ. Μ. Ι. Γεδεών Καθ' ἣν ἱμῶν ἐπιστέλλει σημειώσιν δ κ. Γεδεών, τὸ πρωτότυπον εὑρηται ἐν τῷ ὑπ' ἀριθμὸν 182 χειρογράφῳ τοῦ ἐνταῦθα Ἀγιοταφικοῦ Μετοχίου, μεταγραφὴν δ' ἐσχάτως δὲν εἶρε καιρὸν νὰ παραβάλῃ πρὸς τὸ Μέγα Εὐαγγέλιον τοῦ Goar, ἐν ᾧ ἐκδίδεται ἡ Ἀκολουθία αὕτη, τοσαύτας ἐλλείψεις καὶ διαφορὰς φέρουσα περὶ τὴν τυπικὴν διάταξιν, ὥστε τὸ Ἀγιοταφικὸν χειρόγραφον ἀποβίνει πτωχίστατον. Ἐν τῷ χειρογράφῳ μετὰ τὴν τίτλον κεῖται ἡ ἑξῆς σημείωσις· «μεταγραφὴσα ἕκ τινος παλαιοῦ βιβλίου ἐν μεμβράναις, εἰρηνόστος ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Μιχαήλ, ἐν χωρῷ καλουμένῳ Συκῇ τῆς Βιθυνίας». Τὸ χωρίον λέγεται Συκὴ σήμερον. Ἐκ δὲ τοῦ χειρογράφου τούτου τοῦ ἐν μεμβράναις σωζομένου περὶ τὰ τέλη τοῦ 12' αἰῶνος, μετέγραψε τὴν Ἀκολουθίαν ὁ μακάριος πατριάρχης Ἱεροσολύμων Δοσίθεος. Σ. Σ. Ε. Ε. Ν.